

5.9.8 (10.02.20) ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ, ПРИКЛАДНАЯ И СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ЛИНГВИСТИКА

5.9.8 ЗАБОНШИНОСИИ НАЗАРИЯВЌИ, АМАЛЌИ ВА МУҚОИСАВЌИ- ҚИЁСЌИ

5.9.8 THEORETICAL, APPLIED AND COMPARATIVE LINGUISTICS

УДК 80

DOI 10.24412/3005-849X-2024-2-120-131

**ВИЖАГИҲОИ МАЪНОИИ
АВРУПОИЗМҲО ДАР ЛУҒАТИ РУСЌИ
БА ФОРСИИ А. В. СТАРЧЕВСКИЙ**

**СЕМАНТИЧЕСКИЕ
ОСОБЕННОСТИ ЕВРОПЕИЗМОВ В
РУССКО-ПЕРСИДСКОМ СЛОВАРЕ
А.В. СТАРЧЕВСКОГО**

**SEMANTIC PECULIARITIES OF
EUROPEANISMS IN THE RUSSIAN-
PERSIAN DICTIONARY BY A. V.
STARCHEVSKY**

*Саломова Дилафруз Иномовна, унвонҷӯи
кафедраи забони тоҷикии МДТ “ДДХ ба номи
академик Б. Гафуров” (Хуҷанд, Тоҷикистон)*

*Саломова Дилафруз Иномовна,
соискатель кафедры таджикского языка
ГОУ «ХГУ имени академика Б.Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)*

*Salomova Dilafruz Inomovna, applicant of Tajik
language department under SEI “KhSU named
after academician B.Gafurov” (Khujaand,
Tajikistan) e-mail: dilafurz.salomova.85@bk.ru*

Баррасии маъноии баъзе аз аврупоизмҳо дар “Луғати русӣ ба форсӣ”- и А. В. Старчевский (Переводчикъ съ русскаго языка на персидский) сурат гирифтааст. Дар асоси маводи луғатҳои тафсирию дузабона (русӣ-тоҷикӣ, тоҷикӣ-русӣ, форсӣ-русӣ, русӣ-форсӣ)-и мавҷуда бо усули таҳлили муқоисавӣ аврупоизмҳо аз ҷиҳати маъноӣ таширех ёфта, бо зикри мисолҳо аз фарҳанги зери таҳқиқ мавқеи корбурди онҳо муайян гардидааст. Дар ин замина нишон дода шудааст, ки истеъмоли вожаҳои зери таҳлил дар забони адабии ҳозираи тоҷикӣ ҳамсон нест. баъзе истилоҳҳои соҳаи ҷарбӣ ва баҳрӣ аз лиҳози корбурде серистеъмол, дигаре камистеъмол мебошанд ва қисме аз онҳо ба қатори калимаҳои архаистӣ ё таърихӣ дохил шудаанд. Яке аз вижагиҳои ҷолиби истилоҳоти фарҳанги мавриди назар аз он иборат аст, ки мурағбии баъзе аз вожаҳои номафҳумро бо зикри муродифҳои меорад.

Калидвожаҳо: “Луғати русӣ ба форсӣ”, аврупоизмҳо, маъноии калима, таҳлили муқоисавӣ, истилоҳоти ҷарбӣ баҳрӣ, луғати тафсирий, луғати дузабона

Рассматривается значение некоторых европеизмов в словаре А. В. Старчевского “Переводчикъ съ русскаго языка на персидский”. С опорой на существующие толковые и двуязычные словари (русско-таджикский, таджикско-русский, персидско-русский, русско-персидский) определены семантические особенности европеизмов. Приводятся примеры из изучаемого словаря с целью интерпретации значения данной группы слов, методом сравнительного анализа показана позиция их использования. На этой основе показано, что анализируемые слова неодинаково применяются в современном таджикском литературном языке: некоторые военные и морские термины входят в группу широко употребительной лексики, другие оказались в группе мало употребительных слов, а некоторые из них включены в ряды архаизмов или историзмов. Одной из интересных особенностей исследуемого словаря является то, что составитель упомянул некоторые малопонятные слова вместе с их синонимами.

Ключевые слова: “Переводчикъ съ русскаго языка на персидский”, европеизмы, значение слов, сравнительный анализ, военные и морские термины, толковый словарь, двуязычный словарь

The article examines the meaning of some Europeanisms in the dictionary by A. V. Starchevsky "Translator from Russian into Persian". Based on existing explanatory and bilingual dictionaries (Russian-Tajik, Tajik-Russian, Persian-Russian, Russian-Persian), the semantic features of Europeanisms are determined. Examples from the studied dictionary are given in order to interpret the meaning of this group of words, and the position of their use is shown using the method of comparative analysis. On this basis, it is shown that the analyzed words are used unequally in the modern Tajik literary language: some military and naval terms are included in the group of widely used vocabulary, others are in the group of less commonly used words, and some of them are included in the ranks of archaisms or historicisms. One of the interesting features of the dictionary under study is that the compiler has mentioned some obscure words along with their synonyms.

Key-words: translation from Russian into Persian language, Europeanisms, word meanings, comparative analyze, military and maritime terms, glossary, bilingual dictionary

Забон падидаи чамъиятист, ки инкишофу тараққӣ намуда, метавонад аз як ҳолат ба ҳолати дигар гузарад ва захираи луғавии он дар ҳар давру замон дигаргун шавад. Аз ин рӯ, вожаву истилоҳоти мухталиф дар раванди тараққиёти замон ба вучуд меоянд, ё аз забонҳои дигар иқтибос мешаванд, маънои нав ба худ касб мекунанд, ё шакли нав мегиранду аз нобудшавӣ раҳо ёфта, маъно дигар мекунанд ва ё аз ривоч боз монда, аз эътибор соқит мешаванд. Таркиби луғавии ҳар забон, аз ҷумла, забони тоҷикӣ низ аз ин гуна тағйироту таҳаввулот ҳолӣ нест.

Иқтибоси калимаву истилоҳот дар ҳамаи забонҳои дунё ҳодисаи маъмулӣ буда, дар таркиби луғавии забон мақоми хоса дорад. Публитсисти машҳури рус Белинский В. Г. дар ин бора менависад: «Ҳар як халқ миқдори муайяни калимаҳо, истилоҳот, ҳатто ибораҳоро дорост, ки дигар халқҳо надоранд, аммо ҳамаи миллатҳо мисли аъзои як оилаи бузург - инсоният мебошанд, бинобар ин, байни мардум мубодилаи мафҳумҳо, аз ҷумла калимаҳо ба амал меояд» [1, с. 193]. Дар забони тоҷикӣ низ аз лиҳози баромад ду гурӯҳи калимаҳо **аслӣ** ва **иқтибосиро** мушоҳида кардан мумкин аст [39, с. 78].

Ҳадафи мо дар мақолаи мазкур таҳлилу баррасии хусусиятҳои маъноии касбвожаҳои иқтибосӣ, аз ҷумла иқтибосот аз забонҳои русиву аврупоӣ, муқоиса бо забони тоҷикӣ-форсӣ дар луғати русӣ ба форсии А. В. Старчевский (садаи XIX) мебошад, ки бештари ин вожаҳоро истилоҳоти ҳарбию баҳрӣ ташкил медиҳанд. Дар «Фарҳанги русӣ ба форсӣ»-и А. В. Старчевский, ки таҳти унвони «Переводчикъ съ русскаго языка на персидский» таҳия ва нашр гардидааст [27], аврупоизмҳои зиёде ба монанди: «адъютантъ/адъютант-ёвар» [27, 47], «бомбардиръ/бомбардир-хумбурэчи» [27, 48], «вахмистръ/вахмистр-гартибсоз» [27, 48], «гарнизонъ/гарнизон-аскари қалъа» [27, 49], «гауптвахта-саркарда» [27, 49], «генераль/генерал-сардор» [27, 49], «генераль-губернаторъ/генерал-губернатор-сарвари акрам» [27, 49], «генераль-адмираль/генерал-адмирал-капитани дарё» [27, 49], «комендантъ/комендант-диздор» [27, 52], «офицеръ/офицер-сохибмансаб» [27, 54], «фельдмаршалъ/фельдмаршал-амирнизом» [27, 60], «унтеръ-офицеръ/унтер-офицер-вакили аввал» [27, 60], «юнга-гуломи киштӣ» [27, 61] ва ғ. дучор омаданд, ки чанде аз онҳоро таҳлил хоҳем кард.

Дар забоншиносии рус оид ба мавзуи аврупоизмҳо якҷанд корҳои илмӣ ба анҷом расонида шудаанд. Инчунин чанде аз забоншиносон бо истилоҳоти ҳарбию баҳрӣ луғатҳои тарҷумавӣ низ тартиб додаанд.

Дар забоншиносии тоҷик низ оид ба масъалаи аврупоизмҳо корҳои алоҳидаву таҳияи фарҳангҳо анҷом ёфтаанд [3; 6; 7; 11; 12; 13; 14; 15; 17; 18; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 30; 32; 34; 35; 36; 37]. Бояд зикр намуд, ки омӯзиш ва баррасии таъсири забони русӣ ба забони

точикӣ, асосан аз солҳои 50-уми асри гузашта оғоз ёфта, ба номи як идда муҳаккиқони тоҷик Маъсумӣ Н. [12; 13], Ниёзмӯҳаммадов Б. [15], Шарофов Н. [34; 35, с. 55-56; 36; 37], Рустамов А. [21], Зоҳидов А. [6], Ғаффоров Р. [3, с. 41-45.], Камолитдинов Б. [7, с. 26-36], Шокиров Т. С. [38, с. 71-82], Ҳусейнов Х. [32, с. 33-38], Олимҷонов М. [17], Набиева Р. [14], Сангова Ҳ. Р. [22; 23; 24; 25] ва дигарон робитаи қавӣ дорад. Аз солҳои 40 то 90-уми садаи ХХ дар забоншиносии шуравӣ истилоҳи калимаҳои русӣ-интернатсионалӣ, русӣ-байналмилалӣ ва аврупоизмҳо маъмул буданд, ки як чӯзӣ онро ба истилоҳи имрӯза аврупоизмҳо ташкил меоданд ва аксари пажӯҳишҳои, ба забон ва услуби адабони тоҷик оид буд, ба ин масъала чашмандозӣ мекарданд. Ҳоло низ аврупоизмҳо мавзӯи баҳси олимон қарор дорад [11].

Омузиши иқтибосоти русиву аврупоӣ дар фарҳангномаҳои асри XIX на танҳо барои дақиқу равшан намудани дараҷаи истифодаву ҳазмшавӣ, ташаккули сохториву маъноӣ ва хусусиятҳои услубии чунин калимаву истилоҳот мусоидат менамояд, балки баъзе паҳлуҳои муҳимму норавшани таърихи забони адабии тоҷикро то андозае ошкор мекунад. Аз ин хотир, гуфтан ҷоиз аст, ки дар забоншиносии тоҷик пажӯҳиши иқибосоти русиву аврупоӣ дар луғати зерӣ таҳқиқ аз манфиат холӣ нест.

Ногуфта намонад, ки ба истифода даромадани вомҳои русиву байналмилалӣ дар ғанӣ гардондани таркиби луғавии забони тоҷикӣ нақши муҳим бозиданд. Бино ба гуфти Шарофов Н. калимаҳои русию байналмилалӣ, яъне аврупоизмҳои ба забони тоҷикӣ қабулшударо аз рӯи баромад ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст: 1. Калимаҳои аслан русӣ. 2. Калимаҳои, ки аз дигар забонҳо тавассути забони русӣ ба забони тоҷикӣ дохил шудаанд [35, с. 55-56]. Масалан вожаи «**Комендантъ**», ки дар луғати зерӣ таҳқиқ «**диздър**» (**диздор**) [27, с. 52] тарҷума шудааст, ҷолиби диққат мебошад. Вожаи мазкур аслан немисӣ (*kommandant*) буда, ба забони русӣ дар аҳди Пётри I ворид гардидааст [31, т. 2, с. 302]. Он дар фарҳангҳои тафсирии забони русӣ ба таври зайл ташреҳ шудааст: «1. Сардори қӯшуни қалъа ё минтақаи истиқроқ; 2. Сардори ҳарбӣ, ки назорати иҷроӣ вазифаи гарнизону посбонҳо, интизоми хизматчиёни ҳарбӣ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, барои нигоҳ доштани тартибот дар гарнизон масъул мебошад; 3. Фармондеҳи қувваҳои мусаллаҳ дар сафари ҳарбӣ, дар минтақаи юриш, дар минтақаи хатсайрҳо, гузаргоҳҳо ва азнавсафарбаркуниҳо; комендантҳои минтақа, комендантҳои нуктаи фуруд; 4. Сардори биноӣ ҷамъиятӣ ё хобгоҳҳо; (аз фаронсавии *commandant* гирифта шудааст)» [16, с. 286]. Бояд қайд кард, ки дар хусуси пайдоиши ин калима ақидаи ягона набуда, агар Фасмер М. онро олмонӣ пиндошта бошад, бархе дигарон фаронсавӣ ҳисобиданд [28, т. 1, с. 1420; 26, т. 2, с. 82]. Вале ҳақиқати ҳол он аст, ки вожаи мазкур аслан олмонӣ буда, тавассути забони фаронсавӣ вориди забони русӣ гардидааст: «[Олмонии *Kommandant* < фаронсавии *commandant* < латинии *commendare* – супурдан, фармудан]» [10, с. 374]. Дар «Фарҳанги русӣ ба форсӣ»-и Восканян Г. А. **комендант** бо якчанд маъно зикр гардидааст: «1. (*ҳарбӣ*) Дижбон; комендант города - дижбони шаҳр; комендант гарнизона - дижбони подгон; 2. Дижбони ягон бино – низом» [2, с. 228]. Дар «Фарҳанги форсӣ ба русӣ»-и Рубинчик Ю. А. вожаи «дижбон» ба маъноҳои «1. (*ҳарбӣ*) комендант; 2. афсаре, ки дар комендатура хизмат мекунад; полиси ҳарбӣ; 3. Комендантҳои қалъа» баргардон шудааст [19, т. 1, с. 628]. Клевсова С. Д. дар ин вожа маъноҳои «дижбон, раис, мудир, нозим»-ро дидааст [8, с. 273], ки хеле умумитар менамояд.

Лозим ба ёдоварист, ки муаллифони фарҳангномаҳои куҳану муосири забони тоҷикӣ низ зимни ташреҳи истилоҳи мавриди таҳлил якчанд маъноӣ онро овардаанд. Масалан, дар «Луғатнома»-и Деххудо А. вожаи «**диждор**» бо якчанд маъно омадааст: «1. қалъабон; қутвол; ҳокими қалъа; ниғаҳбони диж; қалъабегӣ; диждор; 2. Дар истилоҳи имрӯз низомии

хар як аз афроди созмони дижбонӣ. (Ручуъ ба «дижбонӣ» шавад). «Дижбонӣ» 1. амал ва шуғли дижбон; ниғаҳбонии диж, посбонии диж; кутволӣ; 2. (*Истилоҳи низомӣ*) қисмате аз созмони низомӣ, ки афроди он маъмури мувоқибати аъмоли афсарон ва сарбозон аст» [4, ҷ. 7, с. 10771] ва аз луғатномаи мазкур калимаи «**дижбон**»-ро низ дарёфтем, ки «диждоранда; мутасарриф ва ҳокими қалъа; дорандаи ҳисор; кутвол; дижбон; қалъадор; ниғаҳбони қалъа» ташреҳ шудааст [4, ҷ. 7, с. 10772]. Мураттибони «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» «**диждор**»-ро чун калимаи кӯҳна ба маънии «сардори қалъа, ҳокими қалъа» ва «**дижбон**»-ро «ниғаҳбони қалъа, кутвол» шарҳ додаанд [29, ҷ. 1, с. 465]. Тарҷумаи мураттибони «Фарҳанги тоҷикӣ-русӣ» низ ба ҳамин наздик аст, вале онон чун калимаи китобӣ муаррифӣ кардаанд [30, с. 177]. Дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» истилоҳи «**комендант**» тарҷума нашудааст [20, с. 401]. Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хориҷӣ» вожаи «комендант» чунин ташреҳ дода шудааст: «[фр. commandant]. 1. Сардори тамоми қушунҳои қалъаи ҳарбӣ ё истеҳкоми муҳофизавӣ. 2. Дар гарнизон ё лагери ҳарбӣ – шахси мансабдор аз ҳайати афсарон, ки ба иҷрои хидмати қаровулӣ, нигоҳдории маҳбусон дар гаупвахтаи гарнизон, ба рафтору интизоми хизматчиёни ҳарбӣ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, риояи тартибот дар гарнизон назорат мекунад. 3. Дар истилоҳи роҳи оҳан ва бандар – шахсе, ки дар ҳудуди истилоҳ ё бандар вазифаи К.-и гарнизонро иҷро менамояд. 4. Мудирӣ хобгоҳ» [18, с. 500].

Яке аз серистеъмолтарин истилоҳи имрӯзаи ҳарбӣ “**офитсер**” («**офицеръ**») дар луғати зерӣ таҳқиқ «**саъиб мэнсэб**», яъне «**соҳибмансаб**» тарҷума ва сабт гардидааст [27, с. 54], ки аз ибораи изофии «соҳиби мансаб» сохта шудааст. Вожаи қайдгардида аслан аз «лотинии пасини *officium* (мансаб, хизмат, қарз, вазифа, ўҳдадорӣ) ба забони фаронсавӣ «*officier*» (шахси мансабдор; рутбадор; корманд) ва аз он дар асри XVI ба олмонӣ (дар гунаи *Offizier*) ворид гардида, асри XVIII ба забони русӣ дар шакли «офицер» иқтибос гардидааст» [31, т. 2, с. 174; 28, т. 2, с. 1020; 26, т. 2, с. 726]. «*Officium*» аз вожаи «*officium*» (истеҳсол, кор) реша мегирад. Худи вожаи «*ops*» (*opis*), ки маънои «қудрат, тавоно, ёрӣ, дастгирӣ», аз «*opus*» (кор, меҳнат)-и забони ҳиндуаврупоии асосзабони «ор» (кор қардан, истеҳсол қардан) + «*facege*» «кор қардан, истеҳсол қардан» таркиб ёфта, решааш аз ҳиндуаврупоии «*dhe*» (кор қардан, иҷро қардан) сарчашма гирифтааст.

Фасмер бар он аст, ки ақидаи ба воситаи забони лаҳистонӣ («*officer*») ба забони русӣ ворид гардидани вожа шубҳанок буда, аниқтараш гунаи немисии он «*offizier*» дуруст аст ва тағйир додани пасванди -ig ба -er дар забони русӣ хеле маъмул мебошад [31, т. 3, с. 174].

Вожаи мазкур дар фарҳангҳои тафсирии забони русӣ низ бо якҷанд маъно оварда шудааст: «1. Шахсе, ки ҳайъати фармондеҳи армия ва флот, инчунин милитсия (дорои рутбаи ҳарбӣ ё махсус) мебошад, муаррифӣ менамояд; аз забони олмонии *Offizier*» [16, с. 485; 28, т. 2, с. 1020; 26, т. 2, с. 726]. Бояд зикр намуд, ки Ожегов С. И. дар луғати худ истилоҳи мазкурро ба ғайр аз маъноҳои дар боло овардашуда, инчунин ба маънои «фил - (дар шатранҷ) овардааст [16, с. 485]. Дар луғати русӣ-форсии Восканян Г. А., Клевцова С. Д. вожаи «офицер» - «афсар» [2, с. 407; 8, с. 435] тарҷума гардида, дар фарҳанги форсӣ ба русии Рубинчик Ю. А. бо ду маънӣ: «1. Тоҷ; 2. Офицер» оварда шудааст [19, т. 1, с. 106]. Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хориҷӣ» вожаи қайдгардида ба тариқи зайл тафсир шудааст: «[< лот. *officiarius* амалдор, мансабдор]. 1. Афсар; шахсе, ки ба ҳайъати фармондеҳӣ ва сардорӣ қувваҳои мусаллаҳ, милитсия, политсия ва мақомоти амният дохил мешавад. 2. Корманди ташкилот, ширкат дар баъзе мамлакатҳои англисизабон, мас., дар ИМА» [18, с. 729].

Деххудо А. бо таъя ба қайдҳои луғатнигорони кӯҳан дар «Луғатнома»-и худ калимаи «афсар»-ро бо якҷанд маъно зикр намудааст: «1. Тоҷ ва қулоҳи подшоҳон; тоҷ аз абрешим,

мукалал бо чавоҳир; тоҷи подшоҳон, ки ба арабӣ иқлил хонанд; ин калима мураккаб аст аз авастоии «ов-aiwi» (ба-бар) пешованд+сар (sara)=афсар, яъне ончи бар сар гузоранд ва дар паҳлӯи афсар; кулоҳи шоҳ; тоҷи махсуси подшоҳон ва умаро, ки аглаб аз тиллои холис месохтанд; 2. Ин калимаро фарҳангистон ба ҷои луғати соҳибмансаби лашкарӣ ваъ кардааст, ки соҳиби дараҷаи низомӣ бошад» [4, ҷ. 2, с. 3069-3071]. Дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» калимаи «афсар»-ро чун ду вожаи ҳамгун (омоним) баргардон кардаанд: «I (китобӣ) тоҷ, кулоҳ; II офитсер» [30, с. 56]. Мураттибони «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» низ калимаи «афсар»-ро омоним донистаанд: «I. «афсар» I افسر тоҷ, кулоҳи подшоҳӣ; II افسر нав. соҳибмансаби қувваҳои мусаллаҳ, милитсия, политсия ва í., ки рутбаи аз лейтенанти хурд то полковник дорад, офитсер» [29, ҷ. 1, с. 100].

Ба ин тариқ, таҳлили маъноии вожаи «афсар» нишон медиҳад, ки дар фарҳангу луғатномаҳои форсиву тоҷикӣ истилоҳи мазкур аввал маънои «тоҷ, кулоҳ» ва баъд маънои «сардор, мансабдор»-ро дошта, дар фарҳангҳои забони русӣ бошад, аввал ба маънои «сарфармондеҳи ҳарбӣ» ташреҳ гардидааст. Тарҷумаи А. В. Старчевский низ ба маънои аввал мувофиқ аст.

Вожаи «фельдмаршал» дар луғат «эмир-низам» (амирнизом) тарҷума шудааст, ки ҷолиб мебошад [27, с. 60]. Истилоҳи мазкур дар фарҳангҳои тафсирии забони русӣ чунин шарҳ гардидааст: «1. Унвони олии генералӣ дар армияи пешазинқилобии Русияи подшоҳӣ ва ё шахсе, ки ин рутбаро дорад; 2. Рутбаи олии ҳарбӣ дар қувваҳои хушкигарди баъзе давлатҳо, инчунин шахсе, ки ин рутбаро дорад; аз забони немисии Feldmarschall» [26, т. 4, с. 557. 28, т. 4, с. 1066; 10, с. 819; 16, с. 850;]. Дар «Фарҳанги русӣ ба форсӣ»-и Восканян Г. А. калимаи мазкур «сипаҳсолор» тарҷума гардидааст [2, с. 759]. Аз «Фарҳанги форсӣ ба русӣ»-и Рубинчик Ю. А. вожаи «сипаҳсолор» ё «амирнизом» ёфт нашуд, вале дар «Фарҳанги этимологии забони русӣ» чунин ташреҳ гардидааст: «(қуҳна) фелтмаршалок, соли 1700, ё фелтъ маршал, (халқӣ) фитъмарш, ба воситаи забони полякии feld-marszalek, ё бевосита аз забони олмонии feldmarschal(k), ё аз забони голландии veldmaarschal(k)» [31, т. 4, с. 189]. Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хоричӣ» вожаи қайдгардида ба тариқи зайл тафсир шудааст: «[ол. Feldmarschall]. Рутбаи олии ҳарбӣ дар артиши баъзе мамлакатҳо. Генерал, маршал» [18, с. 922].

Дар «Луғатнома»-и Деҳхудо калимаи «амирнизом» - «фармондеҳи сипоҳ» шарҳ гардида [4, ҷ. 3, с. 3405], вожаи «сипоҳсолор» бо якчанд маъно зикр гардидааст: «соҳиб-ул-чайш; сарлашкар; сипаҳбад; солор ва раиси лашкар; сипаҳсолор; фармондеҳи сипоҳ» [4, ҷ. 9, с. 13429]. Дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» калимаи зикргардида чунин ташреҳ шудааст: «фелдмаршал - (ҳарбӣ) – мансаби олии генералӣ дар армияи тоинқилобии Россия ва баъзе армияҳои хоричӣ» [20, с. 1168]. Аз «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» калимаи «фелдмаршал» ва «амирнизом» ёфт нашуд, истилоҳи «сипоҳсолор//сипаҳсолор» чун фармондеҳ, фармондеҳи ҳарбӣ, фармондеҳи лашкар; фармондеҳи олии лашкар» баргардон шудааст [30, с. 470]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» калимаи «фелдмаршал» ба таври зайл маънидод гардидааст: «фелдмаршал - фр. фелдмаршл ҳ. мансаби олии ҳарбӣ дар Германия ва Англия» [29, ҷ. 2, с. 413]. Аз фарҳанги мазкур истилоҳи «амирнизом» ёфт нашуд, вале вожаи «сипаҳсолор» ва ё «сипоҳсолор» ба таври зайл ташреҳ ёфтааст: «سپهسالار кхн. сардор, фармондеҳи олии сипоҳ, сарфармондеҳ» [29, ҷ. 2, с. 256].

Таҳлили вожаи «фелдмаршал» нишон медиҳад, ки истилоҳи мазкур дар забони тоҷикӣ қобили истифода буда, гунаҳои он, яъне «амирнизом», «сипоҳсолор», «сипаҳсолор», «соҳиб-ул-чайш» ба қатори калимаҳои кӯҳнашуда ворид гардидаанд ва бештар муродифи калимаҳои мазкур: «сардор», «фармондеҳи олии сипоҳ», «сарфармондеҳ» кор фармуда мешаванд.

Истилоҳи «вахмистръ»-ро Старчевский А. В. «**тэртибсоз**» (**тартибсоз**) ва ё «**назулькяр**» (**назулкор**) тарчума кардааст [27 с. 48]. Дар «Фарҳанги этимологии забони русӣ»-и Фасмер М. вожаи мазкур чунин ташреҳ шудааст: «**Вахмистр** - аскари савораи низомӣ (аз давраи Пётри I сар карда истифода шудааст); аз забони ҳолл. wachtmeester ё пол. Wachmistrz (ба олмонии миёна-шарқии watchmeester бармегардад) баромадааст» [31, т. 1, с. 280]. Дар «Фарҳанги мухтасари этимологии забони русӣ»-и Шанский Н. М. ва «Фарҳанги этимологии забони русӣ»-и Крилов Г. А. вожаи зикргардида чунин шарҳ гардидааст: «**Вахмистр** - (аскари савораи низомии тоинкилобӣ). Дар асри XVII аз забони полякии wachmistrz < олмонии Wachtmeister (сохташуда аз w+acht - «посбон-вахта» ва Meister - «сардор») иқтибос шудааст (ниг. ба «вахта» ва «мастер» [33, с. 70; 9, с. 58]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони русӣ»-и Ушаков Д. Н. ин калима чунин тафсир шудааст: «(нем. Wachmeister), (*ҳарбиш пешазинқилобӣ*) - сардори аскарони савора» [28, т. 1, с. 228]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони хоричӣ»-и Қрисин Л. П. истилоҳи қайдгардида ба таври зайл омадааст: «[полякии wachmistrz < нидерландии wachtmeester] (*таърихӣ*) дар артиши Русияи подшоҳӣ то соли 1917 рутбаи аскарони савораи низомӣ ва артиллерияи аспӣ, ки ба аскари савора мувофиқ аст; инчунин ба шахсе, ки рутбаи мазкурро дорад, алоқаманд аст» [10, с. 157].

Худи вожаи «вахта - (олмонӣ)-и Wacht (*бахрӣ*) вазифаи навбатӣ, кори навбатии звенои экипажи киштӣ дар флоти ҳарбӣ ва тичоратӣ» [28, т. 1, с. 228]. «**Вахмистр** - рутбаи олии сарбоз дар артиши савораи ҳарбии руси қадим мебошад, ки ба рутбаи фелдфебел (рутбаи аскари пиёдагард, артиллерия, қўшунҳои муҳандисӣ дар Русияи тоинкилобӣ, инчунин дар баъзе армияҳои хоричӣ; шахсе, ки рутбаи мазкурро соҳиб будааст; аз немисии Feldwebel)» [26, т. 1, с. 139] баробар мебошад; инчунин «шахсе, ки рутбаи мазкурро дошт; (аз немисии Wachtmeister)» [26, т. 1, с. 139; 16, с. 69]. Аз «Фарҳанги русӣ-форсӣ»-и Восканян Г. А. калимаи «**вахмистр**» ёфт нашуд, вале дар тарҷумаи вожаи «вахта» ибораи «вахтенный офицер» «афсари ниғаҳбон» тарҷума шудааст [2, с. 53]. Дар «Фарҳанги форсӣ-русӣ»-и Рубинчик Ю. А. истилоҳи «тартибсоз»-ро пайдо накардем, вале худи вожаи «**тартиб**» чун «низом» ва «тартиб» тарҷума гардидааст [19, т. 1, с. 363-364]. Дар «Луғати русӣ-форсӣ»-и Клевсова С. Д. низ вожаи «**вахмистр**» ба назар нарасид, вале калимаи «вахта» «пос» ва «кашик» тарҷума шудааст [8, с. 59]. Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хоричӣ» калимаи мазкур чун «[ол. Wachtmeister]. таър. Рутба ва мансаби поёнии афсарӣ (унтер-афсар) дар қисмҳои савораи артиши подшоҳии Россия ва баъзе мамлакатҳои дигар» шарҳ гардидааст [18, с. 204].

Аз «Луғатнома»-и Деҳхудо А. калимаи «тартибсоз» дарёфт нашуд, лекин вожаи «тартиб» бо якчанд маъно зикр гардидааст: 1. собит ва устувор гардонидан; 2. аз паси якдигар во кардан; рост кардани дараҷоти ҳар чизе; додани чизе дар мартабаи худ... 3. дараҷа ва мақом; 4. расм, тавр ва тарик; [4, Ҷ. 5, с. 6606]. Бояд қайд намуд, ки вожаи «назулкор»-ро аз луғатномаи мазкур низ пайдо накардем. Инчунин, дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» калимаи «**вахмистр**» - «баладтарин унвони аскар дар қўшуни пештараи рус» [20, с. 87], вожаи «вахта - 1. (*бахрӣ*) вахта, навбатдорӣ, посбонӣ; 2. (*қўҳна, баҳрӣ*) навбатчиҳо, навбатдорҳо // вахта (муддати навбатдорӣ); 3. (маҷ.) вахта, хизмат [20, с. 87-88] тарҷума шудааст. Дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» калимаи «вахмистр», «тартибсоз», «назулкор»-ро дучор наомадем, аммо вожаи «тартиб» ба маънои «тартиб» ва «низом» оварда шудааст [30, с. 503-504]. Аз «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» калимаи «тартибсоз» дарёфт нашуд, лекин шарҳи вожаи «тартиб» чунин аст: «*а. ترتیب* 1. ниҳодани ҳар чиз дар ҷой-ҷойи худ; назм, низом, сомон; интизом. 2. тарз, усул, тарик; **бо тартиб** бо интизом; **ба ҳамин тартиб** ба ин тарз, ба ин тарик; **бо тартиби синну сол** мувофиқи синну сол, ба синну сол нигоҳ карда; **тартиби рӯз** муқаррар кардани тарзи (рафти) корхое, ки бояд дар як рӯз иҷро шавад; **ба тартиб андохтан** ба интизом даровардан, муназзам кардан; ба роҳ мондан; ғуну

чин кардан (*мас., чизу чораи хонаро*); **тартиб додан** а) барпо кардан, оростан; б) ба вучуд овардан, сохтан (чизеро); таълиф; тартиб ёфтан навишта шудан» [29, ҷ. 2, с. 328].

«**Тартибсоз**» - калимаи мураккаби тобеест, ки аз исми «тартиб» ба маъниҳои боло ва асоси замони ҳозираи феъл ба маънои созанда, ниғаҳдоранда, таъмингар (таъминкунанда), ҳифзкунанда, муҳофиз, ҳимоятгар, нозир ва ғ. истифода шудааст, яъне тартибсоз – нозири тартибот бояд бошад.

Бояд зикр намуд, ки вожаи «**вахмистр**» дар забони тоҷикӣ ҳамчун истилоҳи байналмилалӣ қабул гардида, маъноӣ «рутба ва мансаби афсарӣ»-ро ифода менамояд ва гунаҳои он: «тартибсоз», «назулкор» таърихӣ ҳисобида мешаванд.

Истилоҳи «**гауптвахта**» дар фарҳанги зери таҳқиқ «**сэркердэси**» (**саркарда**) тарҷума гардидааст [27, с. 49]. Дар «Фарҳанги этимологии забони русӣ»-и Фасмер М. вожаи мазкур чунин шарҳ гардидааст: «(истифодааш аз давраи Петри I сарчашма мегирад); (*халқӣ*) гобвахта; иқтибос аз олмонии Hauptwache ё Hauptwacht; Hauptwache дигарбора ба вожаи «вахта» наздик шудааст» [31, т. 1, с. 397]. Дар фарҳангҳои тафсирии забони русӣ онро чун қуҳанвожаву истилоҳи ҳарбӣ бо маъниҳои «1. хучра барои боздошти хизматчиёни ҳарбӣ; 2. Утоқи посбонон бо майдончаи махсус барои баромадан «тартибсоз» [26, т. 1, с. 302]; «1. хучраи ҳабс барои ҳарбиён; 2. Хучраи посбонӣ дар қалъаҳо» [28, т. 1, с. 545; 10, с. 181]; «1. хучра барои боздошти хизматчиёни ҳарбӣ; 2. Хучраи посбонӣ бо майдончаи махсус барои баровардани посбонон» тарҷума карда, олмонӣ буданаширо таъкид намудаанд [16, с. 127]. Дар «Фарҳанги русӣ-форсӣ»-и Восканян Г. А. истилоҳи «**гауптвахта**» чун «зиндони низомӣ» тарҷума шуда [2, с. 104], дар фарҳанги Клевсова С. Д. вожаи мазкур ёфт нашуд. Дар «Фарҳанги форсӣ-русӣ»-и Рубинчик Ю. А. калимаи «зиндон» ё «зиндони инзиботӣ (инзибот - назму тартиб, интизом)» [19, т. 1, с. 571] чун «гауптвахта» тарҷума шудааст [19, т. 2, с. 768]. Мураттибони «Луғати русӣ-тоҷикӣ» вожаи «**гауптвахт//гауптвахта**»-ро чун: «1. ҳабсхонаи ҳарбиҳо; 2. (*қўҳна*) қаравулхона» баргардон кардаанд [20, с. 167]. Аз «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» калимаи «**гауптвахта**» дарёфт нашуд. Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хориҷӣ» калимаи «**гауптвахта**» чунин шарҳ гардидааст: «[ол. Hauptwache]. 1. Дар аввал - қаровулхона. 2. Баъдтар - ҳабсхонаи дохилӣ барои ҳарбиён» [18, с. 242].

Деххудо дар калимаи «**саркарда**» маъниҳои зайлро дидааст: «сардор; мунтахаб ва баргузида; раис; меҳтар, фармондеҳ; хоҷаҳои сиёҳ бо риши сафед ва саркардаи мазбурбуда» [4, ҷ. 9, с. 13610]. Лозим ба ёдоварист, ки Рубинчик Ю. А. вожаи «**саркарда**»-ро чун: «1. сарвар, сардор, пешво; (*қўҳна*) фармондеҳи сипоҳ» тарҷума кардааст [19, т. 2, с. 37]. Дар «Луғати тоҷикӣ-русӣ» вожаи «**саркарда**» бо яқчанд маъно тарҷума гардидааст: «1. сардор, сарвар, пешво; 2. ифвогар, фитнагар; 3. фармондеҳи лашқар» [30, с. 453]. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» истилоҳи «**саркарда**» чун: «سرگرد» 1. *кит.* сардор, фармондеҳ; сардори лашқар. 2. роҳбари даста ё гурӯҳи ғайрикунунӣ» оварда шудааст [29, ҷ. 2, с. 217].

Қобили қайд аст, ки истилоҳи «**гауптвахта**» дар забони тоҷикӣ ҳамчун калимаи иқтибосӣ-байналмилалӣ ба қор рафта, маъноӣ «ҳабсхона барои ҳарбиён»-ро дорад, вале тарҷумаи Старчевский А. В. «**сэркердэси**»-ро аз ягон фарҳангҳои тафсирию тарҷумавӣ пайдо нанамудем. Эҳтимол меравад, ки мутарҷим дар фарҳанг тарҷумаи шевагӣ ва ё гунаи туркии калимаи зикргардида оварда бошад.

Вожаи «**бомбардиръ**»-ро Старчевский А. В. «**хумбурэчи**», яъне «**хумпораҷӣ**» тарҷума кардааст [27, с. 48]. Дар «Фарҳанги этимологии забони русӣ»-и Фасмер М. вожаи мазкур чунин шарҳ гардидааст: «(аз давраи Петри I инҷониб дар истеъмол мебошад); гунаи дигари он «**бомбаметатель**»; аз олмонии bombardieren (аз олмонии миёнаи bombardier) ва ё фаронсавии bombardier» [31, т. 1, с. 191]. Аз фарҳангҳои этимологии Крилов Г. А. ва

Шанский Н. М. истилоҳи «**бомбардир**» ёфт нашуд, вале вожаи «бомба»-ро пайдо намудем, ки ба тарики зайл ташреҳ гардидааст: «дар асри XVIII аз забони фаронсавӣ иқтибос гирифта шудааст ва дар он вомвожа аз забони итолиёвӣ ҳисобида мешавад, ки ба латинӣ ва юнонии «*bombus – садо*» рафта мерасад [9, с. 41; 33, с. 53]. Дар фарҳангҳои тафсирию этимологии забони русӣ калимаи мазкур бо якчанд маъно омадааст: «1. Аскарҳои артиллерия дар армия ва флоти подшоҳӣ; 2. Бозингаре, ки тез-тез гол мезанад, хучумкунанда (дар футбол, хоккей ва ғ.); 3. Гамбусаке, ки барои муҳофизати худ аз баданаш луоби махсус хориҷ менамояд; [олмонию *Bombardier*]» [26, т. 1, с. 107; 10, с. 136]; «аз олмонию *Bombardier* (*кӯҳна., ҳарбӣ*); рутбаи аскар дар артиллерия» [28, т. 1, с. 172]. Боиси қайд аст, ки дар фарҳанги Ожегов С. И. вожаи зикргардида ба маънои «гамбусак» наомадааст [16, с. 56]. Дар «Фарҳангҳои русӣ-форсӣ»-и Восканян Г. А. ва Клевсова С. Д. истилоҳи «**бомбардир**» ёфт нашуд, аммо вожаи «бомбардировщик» чун «бомбафкан» тарҷума гардидааст [2, с. 44; 8, с. 46]. Рубинчик Ю. А. дар фарҳангаш калимаи «хумпора»-ро бо ду маънӣ тарҷума намудааст: «1. мина, снаряд, миномёт; 2. Фейерверк-оташбозӣ» [19, т. 1, с. 567] ва ба тарҷумаи Старчевский А. В. наздик аст. Дар фарҳанги мазкур истилоҳи «**хумпорачӣ**» дарёфт нагардид, вале вожаҳои «хумпораафкан» ва «хумпораандоз»-ро дарёфтем, ки ба маънои «миномёт, мортира, гаубитса» тарҷума шудааст [19, т. 1, с. 567]. Яқин аст, ки минбаъд бар ивази пасванди калимасозии –чӣ ба он калима асосҳои замони ҳозираи афкан ва андоз истифода шудааст ё ин гунаҳо ҳам будаанду мурағиб «**хумпорачӣ**»-ро афзал донистааст.

Дар «Луғати тафсирии калимаҳои хориҷӣ» вожаи «**бомбардир**» чунин тафсир гардидааст: «[фр. *bombardier*]. 1. таър. Рутбаи ҳарбӣ дар кӯшунҳои артиллерии Русияи подшоҳӣ, ки бо рутбаи ефрейтори кӯшунҳои пиёдагард мувофиқ меояд. 2. зоол. Як навъ гамбуск, ки барои муҳофизат намудани худ захр мепошад (номаш аз ҳамин ҷост). 3. маҷ. Дар баъзе бозиҳои варзишӣ – бозингаре, ки ба дарвозаи ҳариф аз ҳама бештар гол мезанад» [18, с. 175].

Дар луғатномаи Деххудо шакли дурусти истилоҳи «**хумбурэчи**» - «**хумпорачӣ**» оварда шудааст: он ки дар лашкарҳо ба кори хумпора мепардозад [4, ҷ. 7, 9954]. Худи калимаи «хумпора» дар луғатномаи Деххудо ба таври зайл тафсир шудааст: 1. Чизест ҳованмонанд, саркушода, ки кули мучавваф дар он ниҳанд ва пур аз оҳанреза намоянд ва ба қалъа ё ки шаҳр андозанд, он кули баланд шавад ва бар замин расад фуру равад ва баъд аз лаҳзае барояд ва бипошад; Қисме тӯп бо лӯлаи кӯтоҳ, ки пиёданизом ҳамл мекунад ва бо он ошёнаи мусалсали ҳарифро аз муқобил бармедорад; 2. Гулӯлае ки дар хумпора ба кор меравад; 3. Қисми оташбозӣ, ки чун гулӯла ба ҳаво шавад ва он ҷо битаркад ва бештар ба рангҳои мухталиф [4, ҷ. 7, 9954]. Калимаи «хумпора» дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ёфт нашуд, лекин вожаҳои «**тӯпандоз**» ва «**тӯпчӣ**» ба ҳамин маъно оварда шудаанд [29, с. 366]. Лозим ба ёдоварист, ки вожаи «**бомбардир**» дар «Луғати русӣ-тоҷикӣ» бо ду маънӣ омадааст: «1. (*куҳн.*) тӯпзан, бомбардир; 2. Гамбуске, ки ҳангоми хатар захр мепошад» [20, с. 72].

Бояд қайд намуд, ки калимаи «тӯпзан» ба маънои истилоҳи мавриди таҳлил андаке мувофиқ меояд ва вожаи «**хумпора**», «**хумпорачӣ**» одатан дар сарчашмаҳои қадимаи асримиёнагии тоҷик ба нудрат дучор меояд ва ба тафсири Деххудо А. айният дорад.

Ҳамин тавр, таҳлили маъноии чанде аз истилоҳоти ҳарбии иқтибосӣ - аврупоизмҳо ва тарҷумаи онҳо дар «Луғати русӣ ба форсӣ»-и Старчевский А. В. собит менамояд, ки вожаҳои мазкур имрӯз дар забони адабии тоҷикӣ, алалхусус дар соҳаи ҳарбию баҳрӣ истифода мешаванд, вале баъзе ба қатори вожаҳои архаистӣ ё таърихӣ дохил шудаанд, ба монанди: «**диддор**», «**амир-низом**», «**тартибсоз**» баъзеи дигар «**сохибмансаб**», «**саркарда**»

тағйири маънӣ кардаанд. Ин раванд шаҳодати он аст, ки истилоҳоти соҳаи мавриди назар низ дар пайвастагии таркиби луғавии забони русӣ дар рушди доимӣ мебошад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений: в 13 тт. – Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1954. Т. 5.– 864 с.
2. Восканян Г. А. Русско-персидский словарь. – Москва: Русский язык, 1986. – 832 с.
3. Гаффаров Р. Забон ва услуби Раҳим Чалил. – Душанбе: Дониш, 1966. – 225 с.
4. Деҳхудо Алиакбар / Луғатнома (Луғати энциклопедӣ). Зери таҳрири Муҳаммад Муъин ва Чаъфар Шаҳидӣ. Ношир: Муассисаи интишорот ва чопи донишгоҳи Техрон (чопи дувум аз давраи қадид: 1377 ҳ.), 1998. Ҷ. 3, 5, 7, 9.
5. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Изд. 5-е, испр. и доп. – Назрань: ООО «Пилигрим», 2010. – 486 с.
6. Зоҳидов А. Таъсири забони русӣ ба калимасозии забони адабии тоҷик / А. Зоҳидов. – Хучанд: Ношир, 2009. – 160 с.
7. Камолитдинов Б. Забон ва услуби Ҳаким Карим. – Душанбе: Ирфон, 1967. – 187 с.
8. Клевцова С. Д. Русско-персидский словарь. Учебный. Около 11000 слов / Под редакцией Г. А. Восканяна. С приложением краткого очерка фонетики и морфологии русского языка. – Худжанд: Ношир: Интишороти Хонзода. – 875 с.
9. Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка. – Санкт-Петербург: ООО «Полиграфуслуги», 2005. – 432 с.
10. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – Москва: Эксмо, 2006. – 944 с.
11. Маллаева М. А. Аврупоишмоҳ дар «Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Ахбори ДДХБСТ. Силсилаи илмоҳи гуманитарӣ. – Хучанд, 2018. - №1 (74). - С. 127-134.
12. Маъсумӣ Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик. – Сталинобод: Нашрдавтоҷ, 1959. -379 с.
13. Маъсуми Н. Язык повести С. Айни «Смерть ростовщика» (К вопросу о развитии языка современной таджикской художественной прозы): автореф. дис...канд. филол. наук, – Сталинабад, 1954. – 32 с.
14. Набиева Р. Язык «Таърихи салотини Мангития» Мирзо Абдулазима Сомӣ (лексика и морфология): автореф. дис...канд. филол. наук. – Душанбе, 1973. – 38 с.
15. Ниёзмухаммадов Б. Калимаҳои русӣ дар осори Аҳмади Дониш.//Забонишиносии тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1974. - С. 378-383.
16. Ожегов С. И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – Москва: ООО «А ТЕМП», 2010. – 874 с.
17. Олимҷонов М. Вожаҳои русию аврупой дар забони тоҷикӣ (дар мисоли ашъори Фарзона) // Сухан аз гавҳариёни сухан -2.: Хучанд: Нури маърифат, 2017.- С. 214-221.
18. Раҳимӣ И. К. Луғати тафсирии калимаҳои хориҷӣ. – Душанбе: 2023. - 972 с. // <https://ravshanfikir.tj/lu-atnoma-o/mavodho/494-lu-ati-tafsirii-kalima-oi-khori.html> (Санаи муроҷиат: 16.01.2024).
19. Рубинчик Ю. А. Персидско-русский словарь. – Мешхед, Иран. 2006. Т. 1 от ١ до ٣ -784 с., Т. 2 от ٤ до ٥ -790 с. // [.pdf](#) (Санаи муроҷиат: 14.01.2024).
20. Русско-таджикский словарь / Под Ред. М. С. Асимова. – Москва: Рус. яз., 1985. – 1280 с.
21. Рустамов А. Забони русӣ – забони муоширати байналмиллӣ – Душанбе: Маориф, 1988. – 76 с.
22. Сангова Ҳ. Р. Забони лотинӣ ва асосҳои истилоҳоти тиббӣ. Васоити таълимӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2017. – 263 с.

23. Сангова Ҳ. Р. Забони лотинӣ ва асосҳои истилоҳоти фарматсевтӣ. Васоити таълимӣ. – Душанбе, 2014. – 196 с. // [file:///C:/Users/user/Downloads/rol-latinskogo-yazyka-v-razvitiievropeyskih-yazykov%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/rol-latinskogo-yazyka-v-razvitiievropeyskih-yazykov%20(1).pdf) (Санаи муруҷиат: 16.01.2024).
24. Сангова Ҳ. Р. Лугати лотинӣ-русӣ-тоҷикии истилоҳоти тиббӣ. – Душанбе: Эр-граф, 2018. – 224 с.
25. Сангова Ҳ. Р. Мавқеи забони лотинӣ дар инкишофи забонҳои аврупоӣ // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. Баҳши забонишиносӣ. 2018.-№3/75. - С. 190-193.
26. Словарь русского языка: В 4-х т. Под ред. А. П. Евгеньевой. – 4-е изд., – Москва: Рус. яз.: 1999. Т. 1 А – Й. 1985. -696 с., , Т. 2 К – О. 1986. -736 с., Т. 4 С – Я. 1988. -800 с.
27. Старчевский А. В. Переводчикъ съ русскаго языка на персидский. - / А. В. Старчевский Санктъ-Петербургу. Типографія и Литографія А. Граншеля, Стремянная №12, 1886. -173 с.
28. Толковый словарь русского языка. Под редакцией профессора Д. Н. Ушакова. – Москва: ОГИЗ, 1935-1940. Т. 1, 1935. -1566 с., Т. 2, 1938. -1040 с., Т. 4, 1940. - 1500 с.
29. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз 2 ҷилд). - Душанбе: Пажӯҳишигоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, 2008. Ҷ. 1.- 950 с., Ҷ. 2.- 897 с.
30. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. Наири дувум бо илова, такмил ва ислоҳ. – Душанбе: Пайванд, 2006. – 648 с.
31. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4-х т. Т. 1 (А-Д). 1986. - 576 с., Т. 2 (Е-Муж). 1986. -672 с., Т. 3 (Муза-Сят). 1987. -832 с., Т. 4 (Т-Ящур). 1987. - 864 с. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубочёва. - 2-е изд., стер. – Москва: Прогресс, 1986. – 672 с.
32. Хусейнов Х. Забон ва услуби «Одина»-и устод Айнӣ. – Душанбе: Ирфон, 1973. - 256 с.
33. Шанский Н. М., Иванов, В. В., Шанская Т. В. Краткий этимологический словарь русского языка / Под ред. С. Г. Бархударова. — Москва : Просвещение, 1971. – 542 с.
34. Шаропов Н. Инкишофи лексикаи забони адабии тоҷик бо терминҳои ҳарбӣ (1940-1945) / Н. Шаропов. – Душанбе: Дониш, 1970. – 56 с.
35. Шаропов Н. Калимаҳои русию интернационалӣ дар забони адабии тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1972. – 170 с.
36. Шаропов Н. Пути развития лексики современного таджикского литературного языка: автореф. дисс... д-ра филол. Наук. – Баку, 1974. – 68 с.
37. Шаропов Н. Пути развития лексики современного таджикского литературного языка. – Душанбе: Дониш, 1988. – 136 с.
38. Шокиров Т. С. Адиб, забон ва услуб. - Душанбе: Адиб, 2001. – 175 с.
39. Шокиров Т. С. Забони тоҷикӣ ва имлои он.- Хуҷанд: Дабир, 2021. – 347 с.

REFERENCES:

1. Belinsky V. G. Complete works: in 13 volumes. – М.: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1954. – V. 5. – 864 pp.
2. Voskanyan G. A. Russian-Persian dictionary. -М.: Russian language, 1986 – 832 pp.
3. Gafforov R. Language and Style of Rahim Jalil. – Dushanbe: Donish, 1966. – 225 pp.
4. Dekhudo Aliakbar / Dictionary, (Encyclopedia dictionary). Edited by Muhammad Muin and Jaafar Shahidi. Noshir: University of Tehran Publishing and Printing Institution (second edition from the new era: 1377 h.), 1998. V. 3, 5, 7, 9.
5. Zherebilo T. V. Dictionary of Linguistic Terms. Ed. 5th, rev. and additional – Nazran: LLC “Pilgrim”, 2010. – 486 pp.
6. Zohidov A. The Influence of the Russian Language on the Wording of the Tajik Literary Language / A. Zojidov. – Khujand: Noshir, 2009. – 160 pp.
7. Kamoliddinov B. Language and Style of Hakim Karim. – Dushanbe: Irfon, 1967. – 187 pp.
8. Klevtsova S. D. Russian-Persian Dictionary. Training. About 11,000 words. Edited by G. A.

- Voskanyan. *With the appendix of a brief outline of the phonetics and morphology of the Russian language*. Noshir: Khanzoda's publications -875 pp.
9. Krylov G. A. *Etymological Dictionary of the Russian language*. – St. Petersburg: LLC “Polygrafuslugi”, 2005. –432 pp.
 10. Krysin L.P. *Explanatory Dictionary of Foreign Words*. – M.: Eksmo Publishing House, 2006. – 944 pp.
 11. Mallaeva M. A. *Europeanisms in the "Penal Code of Republic of Tajikistan"*. –// Bulletin of TSULBP. Humanitarian Series №1 (74) 2018. –PP. 127-134
 12. Masumi N. *Essays on the Development of Tajik Literary Language*. - Stalinabad: Nashrdavtoj., 1959. -379 pp.
 13. Masumi N. *The Language of S. Aini's Story “The Death of a Moneylender” (On the issue of the development of the language of modern Tajik fiction)*. Author's abstract. dis. Ph.D. Philol. Sciences, - Stalinabad, 1954.-32 pp.
 14. Nabieva R. *Language “History of Mangitiya Sultanate” by Mirzo Abdulazim Somi (lexis and morphology)*. Author's abstract. dis. .cand. Philol. Sciences, - Dushanbe, 1973. - 38 pp.
 15. Niyazmohammadov B. *Russian Words in the Works of Ahmed Donish*. // *Tajik Linguistics* - Dushanbe: Donish, 1974, -PP. 378-383.
 16. Ozhegov S. I. and Shvedova N.Yu. *Explanatory Dictionary of the Russian Language: 80,000 Words and Phraseological Expressions / Russian Academy of Sciences. Institute of Russian Language named by V. V. Vinogradova*. – 4th ed., supplemented. – M.: LLC “A TEMP”, 2010. – 874 pp.
 17. Olimjonov M. *Russian and European Words in the Tajik language (as an example of Farzona's poems)* // *Speech from the gems of speech -2.*: Khujand: Nuri Marifat, 2017.-PP. 214-221
 18. Rahimi I. K. *Explanatory Dictionary of Foreign Words*. - Dushanbe: 2023. - 972 pp. // <https://ravshanfikr.tj/lu-atnoma-o/mavodho/494-lu-ati-tafsirii-kalima-oi-khori.html> (Date of application: 16.01.2024)
 19. Rubinchik Yu. A. *Persian-Russian Dictionary*. – Mashhad, Iran. 2006. V. 1 from ¹to ²-784 p., V. 2 from ³to ⁴-790 p. // .pdf (Date of appeal: 01/14/2024)
 20. *Russian-Tajik Dictionary*: Ed. M. S. Asimova. – M.: Rus. lang., 1985. – 1280 pp.
 21. Rustamov A. *Russian Language - the Language of International Communication* - Dushanbe: Maorif, 1988. - 76 pp.
 22. Sangova H. R. *Latin Language and Basics of Medical Terms*. Educational Media. - Dushanbe: Er-graph, 2017. -263 pp.
 23. Sangova H. R. *Latin Language and Basics of Pharmaceutical Terminology*. Educational media. - Dushanbe, 2014. -196 pp. // file:///C:/Users/user/Downloads/rol-latinskogo-yazyka-v-razvitii-evropeyskih-yazykov%20(1).pdf. (Date of application: 16.01.2024)
 24. Sangova H. R. *Dictionary of Latin-Russian-Tajik Medical Terms*. - Dushanbe: Er-graph, 2018. - 224 pp.
 25. Sangova H. R. *The Position of the Latin Language in the Development of European Languages*. - // *Message from the teaching university. Department of Linguistics*. 2018.- №3/75. – PP. 190-193
 26. *Dictionary of the Russian Language: In 4 volumes*. Ed. A. P. Evgenieva. – 4th ed., – M.: Rus. Language: 1999. V. 1 A – Y. 1985. -696 p., V. 2 K – O. 1986. -736 p., V. 4 C – Ya. 1988. -800 p.
 27. Starchevsky A.V. *Translator from Russian into Persian*. - / A. V. Starchevsky St. Petersburg. Typography and Lithography by A. Transchel, Stremyannaya №12, 1886. -173 pp.
 28. *Interpretation of Russian Language Dictionary*. Edited by Professor D. N. Ushakov. – M.:

OGIZ, 1935-1940. V. 1, 1935. -1566 p., V. 2, 1938. -1040 p., V. 4, 1940. -1500 p.

29. *Interpretation of Tajik Language Dictionary (consisting of 2 volumes)*. - Dushanbe: Research Institute of Language and Literature named after Rudaki, 2008. V. 1.- 950 p., V. 2.- 897 p.
30. *Tajik-Russian Dictionary. The Second edition with additions, improvements and corrections*. - Dushanbe: Link, 2006. - 648 pp.
31. *Fasmer M. Etymological Dictionary of the Russian Language. In 4 vols. V. 1 (A-D). 1986. - 576 p., V. 2 (E-Mooj). 1986. -672 p., V. 3 (Muza-Syat). 1987. -832 pp., V. 4 (T-Yashur). 1987. -864 p. / Per. this is not so and add. O. N. Trubacheva. - 2nd ed., erased. - M.: Progress, 1986. - 672 pp.*
32. *Huseynov Kh. The Language and Style of "Odina" by master Ayni*. - Dushanbe: Irfan, 1973.- 256 pp.
33. *Shansky N. M., Ivanov, V. V., Shanskaya T. V. Brief Etymological Dictionary of the Russian Language / Ed. S. G. Barkhudarov*. - M.: Education, 1971.-542 pp.
34. *Sharopov N. The Development of the Vocabulary of the Tajik Literary Language with Military Terms (1940-1945) / N. Sharopov*. - Dushanbe: Donish, 1970. -56 pp.
35. *Sharopov N. Russian and International Words in Tajik l=Literary Language*. - Dushanbe: Donish, 1972. - 170 pp.
36. *Sharopov N. Ways of Development of Vocabulary of the Modern Tajik Literary Language. Author's abstract. dis. doc. Philol. Sciences, - Baku, 1974. - 68 pp.*
37. *Sharopov N. Ways to Develop the Vocabulary of the Modern Tajik Literary Language*. – Dushanbe: Donish, 1988. – 136 pp.
38. *Shakirov T. S. Writer, language and Style*. - Dushanbe: Adib, 2001.-175 pp.
39. *Shakirov T. S. Tajik Language and its Spelling*.-Khujand: Dabir, 2021.-347 pp.